

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Ιστορίας

Ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση

Πτυχιακή εργασία της φοιτήτριας Σουρβίνου Αλεξίας

Επόπτης: Καραπιδάκης Νικόλαος

A.M: I2012131

Κέρκυρα, Ιούνιος 2017

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
Κεφάλαιο 1°. Ο θεσμός του γάμου στο πέρασμα των αιώνων.....	5
Κεφάλαιο 2°. Ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση.....	10
Κεφάλαιο 3°. Ο γάμος στην κοινωνία.....	16
Κεφάλαιο 4°. Η τελετή και τα έθιμα του γάμου.....	30
Επίλογος.....	34
Βιβλιογραφία.....	35

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο την εξιστόρηση και ανάλυση του θεσμού του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση. Θα μελετηθούν ο χαρακτήρας του γάμου, οι διαστάσεις του και ο ρόλος των δύο φύλων σε αυτόν. Παράλληλα, θα παρατεθούν γαμήλια έθιμα, τακτικές και τελετουργίες. Μέχρι και σήμερα ο γάμος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους θεσμούς της ανθρωπότητας, όσο και αν έχει μεταβληθεί η τελετουργία, η σημασία και ο σκοπός. Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το φαινόμενο και ο θεσμός του γάμου από την αρχαιότητα έως και τα Βυζαντινά χρόνια, με αναφορές επίσης στην εβραϊκή και μουσουλμανική θρησκεία. Στο δεύτερο κεφάλαιο, αναφέρεται ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση μέσα από το πρίσμα της κοινωνίας, της οικογένειας και των εθίμων. Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο ο θεσμός του γάμου παρουσιάζεται πλέον σαν κοινωνικός θεσμος και πώς επηρέασε με τη σειρά του την κοινωνία της εποχής.

Πιο συγκεκριμένα, ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση διέφερε σημαντικά από τη σύγχρονη εποχή. Σπάνια τελούταν υπό το καθεστώς του έρωτα. Οι γάμοι της περιόδου είχαν κυρίως στρατηγικό και οικονομικό χαρακτήρα και στόχευαν στο συμφέρον και την ισχύ. Το διαζύγιο υπήρχε, αλλά ήταν πολύ σπάνιο και εκδιδόταν κάτω από ελάχιστες και πολύ συγκεκριμένες προϋποθέσεις¹. Παράλληλα, θα αναλυθεί περαιτέρω ο ρόλος της γυναίκας τόσο μέσα στα πλαίσια του γάμου, όσο και έξω από αυτόν. Η θέση της, ο ρόλος της και οι αντιλήψεις γύρω από το γυναικείο φύλο στα πλαίσια του γάμου, θα αναλυθούν στην εργασία αυτή.

Πιο συγκεκριμένα, στην εργασία παρουσιάζεται ο θεσμός του γάμου από τα αρχαία έως τα νεότερα χρόνια. Με αυτόν τον τρόπο γίνεται κατανοητή η θέσπιση του θεσμού, ο κοινωνικός αντίκτυπος και η βαρύτητά του. Ο γάμος, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, ήταν ένας κοινωνικός μηχανισμός ο οποίος ρύθμιζε τις διαπροσωπικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο θεσμός αυτός εξακολουθεί να υφίσταται μέχρι τις μέρες μας, αν και αρκετά διαφοροποιημένος. Πλέον, ο γάμος τελείται στο δυτικό κόσμο κάτω από διαφορετικές συνθήκες, χωρίς απαραίτητα να εξυπηρετεί οικογενειακά ή κοινωνικά συμφέροντα. Στις μουσουλμανικές χώρες, ο γάμος εξακολουθεί να είναι ένας θεσμός στηριζόμενος στις βουλές του υποψήφιου συζύγου και της οικογένειας της νύφης, τις περισσότερες φορές χωρίς τη συγκατάθεσή της.

¹ "Arranged marriage" on www.medievaltimes.com, 05/12/2016.

Κεφάλαιο 1^ο. Ο θεσμός του γάμου στο πέρασμα των αιώνων

Γάμος ονομάζεται η τελετή με την οποία αναγνωρίζεται μια νόμιμη γενετήσια ένωση που θα οδηγήσει στη δημιουργία μιας οικογένειας. Πρόκειται για μια διαβατήρια τελετουργία που σφραγίζει το πέρασμα του ατόμου από μια κατάσταση σε μια άλλη. Επίσης ο όρος δηλώνει όχι μόνο τη σύναψη αλλά και την ήδη συστημένη νόμιμη γενετήσια ένωση. Η σύναψη γάμου είναι θεμελιώδες ατομικό δικαίωμα όπως και η ίδρυση οικογένειας. Γάμος και οικογένεια προστατεύονται από τη νομοθεσία επειδή θεωρούνται συστατικά κύτταρα της κοινωνίας που, αν ευδοκιμούν, η κοινωνία ευτυχεί, και αν προσβάλλονται, βλάπτεται η κοινωνική συνοχή στις δομές της. Αυτά στηρίζονται σε πείρα χιλιετιών. Τον γάμο θεωρεί η χριστιανική Εκκλησία ένα από τα επτά μυστήρια. Με τον γάμο ασχολήθηκαν και οι άλλες μεγάλες θρησκείες αφιερώνοντας σημαντικό μέρος των κανόνων, των δοξασιών και της ηθικής διδασκαλίας τους στον γάμο, την οικογένεια και τις σχέσεις των δύο φύλων. Έτσι πρόκειται για ένα θεσμό ο οποίος προσδιορίζεται ως η κοινωνικά αναγνωρισμένη ένωση δύο προσώπων. Ο γάμος είναι ένας ζωτικός θεσμός για την κοινωνία: οι άγαμοι και τα άτεκνα ζευγάρια λίγο πολύ περιθωριοποιούνταν και περιθωριοποιούνται ακόμα ή δεν χαίρουν καμίας εκτίμησης σε διάφορες κοινωνίες. Ο θεσμός του γάμου είναι ένας από τους παλαιότερους θεσμούς στην ιστορία της ανθρωπότητας και συναντάται σχεδόν σε όλους τους πολιτισμούς, ανεξαρτήτως κουλτούρας, θρησκείας, γλώσσας και γεωγραφικής τοποθεσίας.²

Η Μέριλιν Γιάλομ αφηγείται την ιστορία της συζύγου ως κομμάτι του δυτικού πολιτισμού, ριζωμένο σε πανάρχαιες αντιλήψεις και συνήθειες. Ο ιουδαϊσμός δίδασκε ότι ο γάμος συνδεόταν με την θεϊκή εντολή της τεκνοποιΐας, ενώ ο πρώιμος χριστιανισμός έδινε μεγαλύτερη αξία στην αγαμία. Στην πολυγαμική κοινωνία των Εβραίων, η γυναίκα θεωρούνταν “αγαθό”, όχι ένα εν δυνάμει εμπόδιο για τη σωτηρία της ψυχής. Και οι δύο θρησκείες όμως την αντιλαμβάνονταν ως κατώτερο όν που πρέπει να εποπτεύεται από τον άντρα δια βίου.³ Αν κρίνουμε από την παιχνιδιάρικη επικοινωνία και την βαθιά οικειότητα που μοιράζονταν ο Οδυσσέας με την Πηνελόπη, στο ίδιο ξανά κρεβάτι έπειτα από τόσο μακρύ αποχωρισμό, ο γάμος κατά

² Δημήτρης Τσαούσης, *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1995, σελ. 438.

³ Marilyn Yalom, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγγρα, σελ. 15-18.

τα ομηρικά έπη ήταν περισσότερο ισότιμος απ'ό,τι στην κλασική Αθήνα, όπου η γυναίκα εξακολουθούσε να περνά από την κυριότητα του πατέρα της σ' εκείνην του συζύγου της. Οι πρώτες που είδαν να γίνεται εφικτή η πιθανότητα επίσημου χωρισμού ήταν οι Ρωμαίες των αυτοκρατορικών χρόνων. Και μολονότι κανείς δεν περίμενε να είναι η νύφη κι ο γαμπρός “ερωτευμένοι”, ο ρωμαϊκός γάμος γινόταν αντιληπτός ως αμοιβαία συντροφικότητα.⁴

Αρχαία χρόνια

Οι αρχαιότερες αναφορές στο θεσμό του γάμου, ως δομημένη τακτική, ανιχνεύονται στην αρχαία Αίγυπτο. Βέβαια, η τακτική αυτή δεν είναι τόσο οργανωμένη όσο αργότερα στην αρχαία Ελλάδα. Στην αρχαία Αίγυπτο συνήθως συναντάμε τη μεταφορά της κοπέλας με την προίκα της από το πατρικό της, στο σπίτι του αρραβωνιαστικού, χωρίς να στερείται γραφικότητας ή ιεροτελεστικότητας. Πιθανώς ο μέλλον γαμπρός να προηγείτο της πομπής της νύφης και να περίμενε την άφιξή της. Ίσως να κατέγραφε τα στοιχεία τους, τα προσωπικά και περιουσιακά ένας διοικητικός υπάλληλος αν κρίνουμε από την ιδιαίτερη γραφειοκρατική αφοσίωση των Αιγυπτίων. Υποθετικό μπορεί να θεωρηθεί πως οι μελλοννυμφοι μαζί με τους συγγενείς τους επισκέπτονταν το ναό του θεού της πολιτείας για προσφορά θυσίας και λήψη κάποιας ευλογίας.⁵

Στην αρχαία Ελλάδα ο θεσμός του γάμου αρχίζει να αποκτά πιο οργανωμένη όψη. Τα κίνητρα τις περισσότερες φορές ήταν χρησιμοθηρικά καθώς μέσα από ένα γάμο επιτυγχάνονταν συμφέροντα. Σπάνια ένας γάμος ήταν το αποτέλεσμα ενός έρωτα. Σκοπός ήταν σχεδόν αποκλειστικά η αποκατάσταση του κοριτσιού και η τεκνοποίηση. Η γυναίκα στους Αρχαϊκούς χρόνους για να παντρευτεί έπρεπε να βρίσκεται ήδη στην εφηβική ηλικία. Πρωταρχικός σκοπός του γάμου, στην αρχαϊκή και κλασσική εποχή, είναι η τεκνοποίηση και η εξασφάλιση νόμιμων κληρονόμων αλλά και αναγνωρισμένων πολιτών ικανών να συμμετέχουν στα κοινά. Έτσι οι νόμοι που καθόριζαν τα κληρονομικά δικαιώματα, στην ουσία καθόριζαν και έλεγχαν τον κύκλο των ανθρώπων που μπορούσαν να έχουν πολιτικά δικαιώματα. Στην Αθήνα τα

⁴ Marilyn Yalom, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγρα, σελ. 31-33.

⁵ Pierre Montet, *Η καθημερινή ζωή στην Αρχαία Αίγυπτο*, μτφρ. Έλλη Αγγέλου, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, 2006, σελ. 55-56

κορίτσια δεν επιτρεπόταν να έχουν καμία αισθηματική ή σεξουαλική επαφή πριν παντρευτούν. Ο μοναδικός τρόπος για να επιλέξει σύζυγο μια κοπέλα ήταν το συνοικέσιο, το οποίο γινόταν από τις προξενήτρες. Ο πατέρας της νύφης και του γαμπρού συμφωνούσαν ενώπιον μαρτύρων να παντρευτεί το ζευγάρι. Η συμφωνία αυτή ονομαζόταν εγγύη και επρόκειτο για μια πολύ σημαντική νομική πράξη, παρά το γεγονός ότι ήταν προφορική. Αφού γνωστοποιούνταν δημοσίως η βούληση του πατέρα να παντρέψει την κόρη του, έρχονταν οι υποψήφιοι γαμπροί στο σπίτι της νύφης κομίζοντας δώρα στη νύφη και στον πατέρα της. Φιλοξενούνταν και συμμετείχαν σε γεύμα προκειμένου να υπάρξει μια πρώτη γνωριμία αλλά και συναγωνισμός μεταξύ των υποψήφιων γαμπρών.⁶

Όταν ο πατέρας επέλεγε τον μελλοντικό γαμπρό του, ο τελευταίος προσέφερε δώρα στον πεθερό του. Ο πεθερός με τη σειρά του, έδινε προίκα, τα γνωστά «μείλια». Παράλληλα, πραγματοποιούνταν ένα συμπόσιο πριν την μεταφορά της νύφης από το πατρικό της στο σπίτι του συζύγου της, το οποίο ονομαζόταν «ειλαπίνη». Η μεταφορά της νύφης στη νέα εστία της γινόταν με άρμα και τιμητική συνοδεία, τουλάχιστον στις πλούσιες οικογένειες. Ο γάμος θεωρείτο τετελεσμένος με την καταβολή προίκας. Συνήθως η νύφη ήταν μεταξύ 12-16 ετών και ο γαμπρός 24-30, δηλαδή η μεταξύ τους διαφορά ήταν 12-14 χρόνια. Ένας σημαντικός παράγοντας για το γάμο σε τόσο νεαρή ηλικία ήταν και η ανησυχία για την εγγύηση της αγνότητας της νύφης.⁷

Η προίκα που συνηθιζόταν να συμφωνείται κατά την εγγύη αποτελούταν από χρήματα, ιματισμό, πολύτιμα αντικείμενα, δούλους, σπίτια ή γη και κυμαίνεται από 1.000-2.000 δραχμές για τους μικρομεσαίους έως 18.000 (=3 τάλαντα) για τους πλουσίους. Φυσικά δεν απουσιάζουν οι εκκεντρικές εξαιρέσεις, όπως αυτή του Αλκιβιάδη, ο οποίος λαμβάνει κατά την «εγγύη» 120.000 δραχμές (20 τάλαντα), αλλά και οι περιπτώσεις φτωχών ή ορφανών κοριτσιών όπου το κράτος ή οι στενοί συγγενείς οφείλουν να συμβάλουν για τη συγκέντρωση μιας ελάχιστης προίκας. Εντούτοις, παρόλο που το χρηματικό ποσό δίδεται προς διαχείριση στο σύζυγο, σε περίπτωση διαζυγίου ή θανάτου της γυναίκας επιστρέφεται στον αρχικό κάτοχο, δηλαδή την οικογένεια της νύφης. Η βασική προϋπόθεση για το γάμο και κυρίως για

⁶ Robert Flaceliere, Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα, μτφρ. Αντρέας Καραντώνης, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1995, σελ. 120.

⁷ Δημήτρης Πετρόπουλος, «Ο ιδιωτικός βίος των Ελλήνων», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, τομ. Β, 1972, σελ 447

την απόκτηση γνήσιων Αθηναίων απογόνων ήταν να είναι και οι δυο γονείς Αθηναίοι, δεδομένου ότι υπάρχει νόμος που ορίζει ότι «αν κάποιος δώσει σε γάμο σε έναν Αθηναίο μια ξένη γυναίκα, παρουσιάζοντάς την για κόρη του, αυτός χάνει όλα τα δικαιώματα του πολίτη, και η περιουσία του θα παραχωρηθεί στο κράτος και το ένα τρίτο της περιουσίας θα δοθεί σε αυτόν που κατήγγειλε την πράξη».⁸

Κατά την πρώτη μέρα του γάμου, που κι εδώ διαρκούσε τρεις μέρες, ο πατέρας της νύφης έκανε τις καθιερωμένες προσφορές στους θεούς, η νύφη πρόσφερε τα παιδικά της παιχνίδια στην θεά Άρτεμη για να δείξει συμβολικά την αποκοπή από την προηγούμενη ζωή της και οι μελλοντοίμοι λούζονταν με νερό που έφερναν με ειδικό αγγείο από μια ιερή πηγή, την Καλλιρρόη. Τη δεύτερη μέρα γινόταν το γαμήλιο γεύμα από τον πατέρα της νύφης και η ίδια πάνω σε άμαξα πήγαινε στο νέο της σπίτι. Την τρίτη μέρα η νύφη δεχόταν τα γαμήλια δώρα στο σπίτι της. Οι γάμοι ήταν πάντα αφιερωμένοι στην θεά Ήρα, την προστάτιδα του θεσμού του γάμου. Η γαμήλια άμαξα με τη νύφη, το γαμπρό και τον πάροχο, το στενότερο φίλο του γαμπρού.⁹

Ο γάμος στην αρχαία Αθήνα αποσκοπούσε να δώσει απογόνους που θα συνέχιζαν τη λατρεία των θεών. Οι σχετικοί με το γάμο νόμοι έγιναν πιο αυστηροί το 451/450 με το *περί πολιτικών δικαιωμάτων διάταγμα* του Περικλή. Έτσι τόσο ο πατέρας όσο και η μητέρα έπρεπε να είναι Αθηναίοι πολίτες. Οι μέχρι τότε νόμιμοι μεικτοί γάμοι έγιναν ελεύθερες παράνομες ενώσεις. Με τους περί γάμου νόμους αρχικά για τον καθορισμό ενός μόνου έγκυρου τύπου γάμου, ο νόμος αναγνώριζε δικαίωμα νόμιμου γάμου μόνο στους πολίτες της Αθήνας, με τελικό σκοπό την προστασία της κοινότητας μέσα από τον περιορισμό της ομάδας που αξίωνε τα πολιτικά δικαιώματα. Στον αντίποδα, στην αρχαία Σπάρτη ο Πλούταρχος στον «Βίο Λυκούργου» μας πληροφορεί σχετικά, πως ο γάμος γινόταν μετά από κλοπή της νύφης μετά την ήβη, και παραδινόταν στην «νυμφεύτρια» που της έκοβε σύρριζα τα μαλλιά την τύλιγε με ένα κωμικό φόρεμα της φορούσε ανδρική υπόδηση και την πλάγιαζε σε ένα αχυρένιο στρώμα μονάχη και χωρίς φως. Ο νιόπαντρος αφού γευμάτιζε με τους συντρόφους του έμπαινε στην καλύβα όπου βρισκόταν η νύφη και

⁸ Δημήτρης Πετρόπουλος, «Ο ιδιωτικός βίος των Ελλήνων», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. Β, 1972, σελ 447-448

⁹ Robert Flaceliere, *Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Αντρέα Καραντώνη, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1995, σελ. 124

έκανε έρωτα μαζί της. Μετά επέστρεφε στο υπνωτήριο των αντρών της ηλικίας του. Τη γυναίκα του την έβλεπε στα κρυφά και με προφυλάξεις.¹⁰

Σε άλλους αρχαίους πολιτισμούς, ο θεσμός του γάμου παρουσιάζει ομοιότητες και διαφορές. Πιο συγκεκριμένα, στην αρχαία Ρώμη υπήρχαν τρεις μορφές γάμου: η *confarreatio* δηλαδή η προσφορά μιας σιταρόπιτας στον Καπιτώλιο Δία, παρουσία του εφημερεύοντος ιερέα του υπέρτατου Θεού. Η *coemptio* μια είδους εικονική πώληση όπου πληβείος πατέρας εκχωρούσε την κόρη του στο σύζυγο. Τέλος η *usus* που μπορούσε κατόπιν μιας συνεχούς συμβίωσης ενός έτους να δημιουργήσει ανάμεσα σε ένα πληβείο και μια πατρικία τα ίδια νομικά επακόλουθα. Πριν το γάμο γίνονταν τα αρραβωνιάσματα χωρίς ουσιαστικές υποχρεώσεις.¹¹ Στον ιουδαισμό αντίστοιχα, η ζήτηση σε γάμο γινόταν από τον ενδιαφερόμενο ή συγγενείς του οποίου απευθύνονταν στους γονείς της κοπέλας. Αυτοί συζητούσαν και καθόριζαν και τους όρους της συμφωνίας. Εκεί καθοριζόταν και το ύψος των χρημάτων που θα πληρωνόταν από τον γαμπρό. «Μωχάρ» ήταν το ποσό που έδινε ο μνηστήρας στον πατέρα της νύφης. Δεν ήταν προκαθορισμένο αλλά αντικείμενο διαπραγμάτευσης με τον πατέρα της νύφης.¹²

¹⁰ Robert Flaceliere, Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα, μτφρ. Αντρέα Καραντώνη, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1995, σελ. 124

¹¹ Horst Blanck, *Εισαγωγή στην ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων*, μτφρ. Αλίκη Μουστάκα, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ.Αθήνα, 2007, σελ. 196-197

¹² Marilyn Yalom, Η ιστορία της συζύγου, εκδόσεις Άγρα, σελ. 89-91.

Κεφάλαιο 2. Ο θεσμός του γάμου στα χρόνια του Μεσαίωνα

2.1. Ο γάμος στα χρόνια του Βυζαντίου και η εδραίωση των χριστιανικών εθίμων

Η έλευση του χριστιανισμού και η εξάπλωση της νέας αυτής θρησκείας θεωρείται τομή στην ιστορία του ανθρώπου. Ο χριστιανισμός με τα δόγματά του και αργότερα του Ισλάμ, άλλαξε ορισμένα σημεία του θεσμού του γάμου, ωστόσο τα περισσότερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι παρέμειναν ίδια. Η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν διαμόρφωσε ίδιο δίκαιο του γάμου, αλλά κατά κανόνα συμμορφώθηκε με τα κωλύματα και τις προϋποθέσεις του πολιτειακού νομοθέτη, τα οποία συνδιαμόρφωσε ή και ενέκρινε και η ίδια. Η ανάμειξη της εκκλησίας στον γάμο έγινε κυρίως με την αναγνώριση του Χριστιανισμού σαν επίσημη θρησκεία της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και η εκκλησιαστική τελετή (ο θρησκευτικός γάμος) έγινε απαραίτητη για την εγκυρότητα του γάμου με την απόφαση του Λέοντος Στ' του Σοφού "περί του μη συμφύρεσθαι παλλακαίς". Δηλαδή, με τους εκκλησιαστικούς ηγέτες και τους πατέρες της εκκλησίας αναμείχθηκαν στα θέματα του γάμου και της οικογένειας ηγέτες και αυτοκράτορες για να προστατέψουν τους θεσμούς αυτούς με αυστηρή νομοθεσία, από την οποία προήλθε (ξεχωριστός κλάδος του αστικού δικαίου) το οικογενειακό δίκαιο.¹³

Η μεσαιωνική κοινωνία στην Ευρωπαϊκή Δύση ζυμωνοταν συνεχώς καθ' όλη τη διάρκεια των μεσαιωνικών χρόνων. Οι θεσμοί, οι συνήθειες και οι τακτικές του Μεσαίωνα είναι αυτές οι οποίες οδήγησαν στη διαμόρφωση της Ευρώπης στα νεότερα χρόνια. Από τη δημιουργία οικισμών, πόλεων και διοικητικών μηχανισμών έως την αγροτική οικονομία, το εμπόριο και τη βιοτεχνία, ο Μεσαίωνας είναι ουσιαστικά η περίοδος δημιουργίας της Ευρώπης.¹⁴ Πρέπει να αναφέρουμε ότι η θρησκεία και τα δόγματα έπαιξαν πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτό. Το καθολικό και το ορθόδοξο δόγμα (και αργότερα το προτεσταντικό) ήταν αυτά τα οποία διαχώρισαν την Ευρώπη, και ίσως σε ορισμένους τομείς να τη διαχωρίζουν μέχρι και σήμερα. Τα δύο δόγματα επέφεραν ριζοσπαστικές αλλαγές και διαφορές στην πορεία της

¹³ Bradley Nassif, "A Marriage Made in Byzantium-When it came to determining doctrine, there were limits to an emperor's power" στο <http://www.christianitytoday.com>, ημερομηνία πρόσβασης 01/08/2017.

¹⁴ Νίκος Ε. Καραπιδάκης, *Ιστορία της Μεσαιωνικής Δύσης (5^{ος}-11^{ος} αιώνες)*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006, σελ. 223-228.

Ευρώπης. Το Βυζάντιο χαρακτηριζόταν αποκλειστικά ως ορθόδοξη αυτοκρατορία (παρά τις αιρέσεις που έκαναν συχνά την εμφάνισή τους) ενώ η Δύση πορευόταν σύμφωνα με τα καθολικά πρότυπα. Οι θεσμοί συνεπώς ήταν άμεσα επηρεασμένοι από τις επιταγές της θρησκείας.

Στην Ανατολική Ευρώπη, το Βυζάντιο ήταν κατά κύριο λόγο η κύρια δύναμη. Μια πολυπολιτισμική αυτοκρατορία η οποία διατηρούσε τη συνοχή της μέσω της θρησκείας, και αργότερα μέσω της γλώσσας και της κουλτούρας. Ο γάμος στο Βυζάντιο ήταν πολύ σημαντικός: με τον γάμο ρυθμιζόνταν θέματα που είχαν σχέση με τη συμβίωση του ζευγαριού, καθώς και την νομιμοποίηση των απογόνων τους. Επίσης, είχε μεγάλη κοινωνική αξία: με τον γάμο ο άνδρας εκπλήρωνε τον ρόλο του, που ήταν η συνέχιση της οικογένειας, και η γυναίκα τον σκοπό της που ήταν η μητρότητα. Για αυτούς τους λόγους η Εκκλησία ευλογούσε την ένωση του ζευγαριού. Η βυζαντινή κοινωνία, ειδικά στους πρώτους αιώνες, ήταν μια στρατιωτική κοινωνία, η οποία βασιζόταν ασφαλώς στις επιταγές του χριστιανισμού.¹⁵ Η θέση της γυναίκας που ήταν περιορισμένη στο σπίτι, καθώς και η δομή της οικογένειας που αναγνώριζε τον πατέρα ως απόλυτο ρυθμιστή των ζητημάτων της οικογένειας είχαν ως αποτέλεσμα η γυναίκα να μην αποφασίζει, φυσικά, ποιον άντρα θα παντρευτεί. Μάλιστα, υπήρχε και σχετική νομοθεσία του Ιουστινιανού, σύμφωνα με την οποία εάν δεν υπήρχε σύμφωνη γνώμη του πατέρα δεν μπορούσε να γίνει γάμος, εκτός εάν η κοπέλα ήταν πάνω από είκοσι πέντε χρονών και δεν είχε ξαναπαντρευτεί.¹⁶ Η γνώμη της μητέρας δεν λαμβανόταν υπόψη, εκτός από μια μικρή περίοδο, που ίσχυσε μια σχετική νομοθεσία των Ισαύρων σύμφωνα με την οποία έπρεπε να δώσουν και οι δύο γονείς τη συγκατάθεσή τους. Η μόνη περίπτωση που η κοπέλα μπορούσε να εναντιωθεί στη θέληση του πατέρα της στην επιλογή συζύγου ήταν αν αυτό ήταν ανήθικος και βάνανσος.¹⁷

Όταν μια κοπέλα ή ένας άντρας έφταναν στην κατάλληλη ηλικία, τους γίνονταν προτάσεις γάμου μέσω προξενιού, δηλαδή τις έκανε κάποιος άλλος, άντρας ή γυναίκα (προξενητής ή προξενήτρα) μεγαλύτερης ηλικίας που ήταν γνωστός και τον

¹⁵ Cyril Mango, *Βυζάντιο- Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2007, σελ. 46-47.

¹⁶ Bradley Nassif, "A Marriage Made in Byzantium-When it came to determining doctrine, there were limits to an emperor's power" στο <http://www.christianitytoday.com>, ημερομηνία πρόσβασης 01/08/2017

¹⁷ «Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου- Γάμος» στο www.exploringbyzantium.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2017.

εκτιμούσαν. Αυτός έκανε την προσέγγιση, μιλούσε επαινετικά για αυτούς που προξένευε και βέβαια συζητούσε και το ποσό της προίκας που θα έπαιρνε ο γαμπρός ή θα έδινε η νύφη. Για αυτές του τις προσπάθειες ο προξενητής αμειβόταν. Στους πρώτους χρόνους του Χριστιανισμού ο γάμος ήταν αποκλειστικά πολιτικός. Μπορούσε κάποιος να κάνει και θρησκευτικό, αλλά αυτός δεν αναγνωριζόταν από την πολιτεία. Μετά τον 9ο αιώνα, με νομοθεσία (Νεαρά) του Λέοντα του Σοφού, καθιερώθηκε ότι νόμιμος ήταν μόνο ο θρησκευτικός γάμος.¹⁸

Για να πραγματοποιηθεί ένας γάμος υπήρχαν κάποιοι περιορισμοί. Κατ' αρχάς, το βυζαντινό δίκαιο όριζε ότι η γυναίκα έπρεπε να είναι πάνω από δώδεκα χρονών και ο άντρας δεκατεσσάρων (ηλικίες που μπορούν να κάνουν παιδιά). Όμως, πολλοί γονείς παντρεύανε τα παιδιά τους και μικρότερα, ιδίως τα κορίτσια, για να τα αποκαταστήσουν γρηγορότερα. Δεν ήταν σπάνιες οι περιπτώσεις που υπήρχε μεγάλη διαφορά ηλικίας ανάμεσα στον άντρα και τη γυναίκα, κυρίως σε φτωχικές οικογένειες που ένας πλούσιος γάμος θα έδινε λύση στο πρόβλημά τους. Οι διαφορές αυτές ηλικίας μπορεί να ήταν και σκανδαλώδεις και παρά τις απαγορεύσεις της Εκκλησίας που όριζαν να μην παντρεύονται οι άντρες άνω των εβδομήντα χρονών και οι γυναίκες άνω των εξήντα, τέτοιοι γάμοι συνέχιζαν να γίνονται. Ένα κορίτσι στην οικογένεια ουσιαστικά αποτελούσε «βάρος», ειδικά αν η οικογένεια ήταν φτωχική. Ένας γάμος έλυνε το πρόβλημα δια παντός, ακόμα και αν η επιλογή του συζύγου δε γινόταν με καλά κριτήρια.¹⁹

Από την εποχή που ο γάμος έγινε θρησκευτικός, η Εκκλησία δεχόταν να ευλογήσει μόνο τους γάμους ανάμεσα σε άτομα που είχαν το ίδιο θρήσκευμα και ανήκαν στην ίδια κοινωνική τάξη. Γενικότερα αποφεύγονταν οι γάμοι μεταξύ πλούσιων και φτωχών ενώ, απαγορευμένοι ήταν επίσης οι γάμοι μεταξύ κηδεμόνα και κηδεμονευομένης, οι γάμοι με μοναχούς ή ευνούχους και αυτοί μεταξύ συγγενικών προσώπων πρώτου βαθμού. Περιορισμοί υπήρχαν και στο πόσους γάμους μπορούσε κάποιος να κάνει. Ιδανικός γάμος ήταν μόνο ο πρώτος. Ο δεύτερος ήταν ανεκτός από την Εκκλησία μετά από χηρεία ή διαζύγιο, αλλά γενικά δεν τον ενθάρρυνε. Ο τρίτος θεωρείτο πολυγαμία και απαγορευόταν από την Εκκλησία, που

¹⁸ «Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου- Γάμος» στο www.exploringbyzantium.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2017.

¹⁹ Bradley Nassif, "A Marriage Made in Byzantium-When it came to determining doctrine, there were limits to an emperor's power" στο <http://www.christianitytoday.com>, ημερομηνία πρόσβασης 01/08/2017

τιμωρούσε τους τρίγαμους με αφορισμό για τρία ή τέσσερα χρόνια· επιτρεπόταν μόνο στην περίπτωση που ο σύζυγος δεν είχε παιδιά και ήταν κάτω των 40 ετών. Σε γενικές γραμμές ωστόσο, οι γαμήλιες αυτές τακτικές συνηθίζονταν και στη δυτική και στην ανατολική Ευρώπη, παρά τα διαφορετικά δόγματα και τη διαφορετική κουλτούρα που υπήρχε.²⁰

Στα 997 μ.Χ. ο Πατριάρχης Σισσίνιος Β' εισάγει τον 6ο βαθμό της εξ αγκιστείας συγγένειας ως κώλυμα σύναψης γάμου. Μετά τον ορισμό της ημέρας του γάμου στέλνονταν προσκλήσεις σε συγγενείς και φίλους. Την παραμονή κρεμούσαν πολύτιμα παραπετάσματα στους τοίχους του νυφικού κοιτώνα και τα πιο πολύτιμα κοσμήματα-κειμήλια της οικογένειας στον ίδιο κοιτώνα έβαζαν τα σχετικά έπιπλα κι όλο αυτό γινόταν με τη συνοδεία χαρούμενων ασμάτων. Την ημέρα του γάμου οι καλεσμένοι προσέρχονταν ντυμένοι στα άσπρα. Ο γαμπρός πήγαινε συνοδευόμενος από οργανοπαίχτες για να παραλάβει τη νύφη. Εκείνη περίμενε ντυμένη με χρυσοῦφαντο φόρεμα και λεπτοκεντημένη μπλούζα. Το πρόσωπό της ήταν σκεπασμένο με πέπλο. Μόνο όταν πλησίαζε ο γαμπρός ξεσκέπαζε το πρόσωπό της από το πέπλο. Με τη συνοδεία γονέων, φίλων, υπηρετών, τραγουδιστών, μουσικών, προσώπων που κρατούσαν λαμπάδες, πήγαιναν στην εκκλησία.²¹

2.2. Η έλευση του Ισλάμ και ο θεσμός του γάμου

Η έλευση του Ισλάμ επέφερε αντίστοιχους κανόνες στο θεσμό του γάμου, οι οποίοι ισχύουν μέχρι και σήμερα. Στην Προ-Ισλαμική Αραβία υπήρχαν διάφορες διαφορετικές πρακτικές γάμου. Οι πιο συνηθισμένοι και αναγνωρισμένοι τύποι γάμου ήταν ο γάμος με σύμβαση, ο γάμος με σύλληψη, ο γάμος με κληρονομικότητα και ο "Mota" ή ο προσωρινός γάμος. Πριν από το Ισλάμ, στον αραβικό κόσμο, οι γυναίκες δεν μπορούσαν να λαμβάνουν αποφάσεις με βάση τις δικές τους πεποιθήσεις και είχαν ελάχιστο έλεγχο στους γάμους τους. Δεν δεσμεύονταν ποτέ από σύμβαση για γάμο ή επιμέλεια παιδιών και η συγκατάθεσή τους δεν ζητήθηκε ποτέ. Οι γυναίκες σπάνια επιτρέπεται να διαζευγνύσουν τους συζύγους τους και η άποψή τους δεν θεωρήθηκε ούτε για γάμο ούτε για διαζύγιο. Αν διαζευγμένοι, οι γυναίκες δεν είχαν

²⁰ «Εξερευνώντας τον κόσμο του Βυζαντίου- Γάμος» στο www.exploringbyzantium.gr, ημερομηνία πρόσβασης 01/06/2017.

²¹ Tamara Talbot Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, μτφρ. Φ. Κ. Βώρου, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, 1993, σελ. 1990, σελ. 215.

τη νόμιμη άδεια να πάνε ξανά με το πατρικό τους όνομα. Δεν μπορούσαν να κατέχουν ή να κληρονομούν περιουσίες ή αντικείμενα, ακόμη και αν αντιμετώπιζαν φτώχεια ή σκληρές συνθήκες διαβίωσης.²²

Η αγαμία θεωρείται αμαρτία για το Ισλάμ και σύμφωνα με τη νομική σχολή των Χαναφιτών, των Χανμπαλιτών και των Μαλικιτών ο γάμος είναι υποχρεωτικός. Η Σχολή των Μαλικιτών θεωρεί υποχρεωτικό τον γάμο ακόμα κι αν ο σύζυγος δεν διαθέτει τα οικονομικά μέσα διατροφής της οικογένειάς του. Ο Μωάμεθ πιστεύει πως ο πιστός Μουσουλμάνος. Σύμφωνα με το Μουσουλμανικό δίκαιο είναι ο γάμος ένα συμβόλαιο πολιτικό ιδιωτικού δικαίου και όχι θρησκευτικό συμβόλαιο όπως στον Ιουδαϊσμό ή μυστήριο όπως στο Χριστιανισμό. Κατατάσσεται στα συμβόλαια “‘tamlikat” δηλαδή σε εκείνα που χαρακτηρίζονται από την ανταλλαγή δικαιωμάτων. Η νομική διαδικασία της σύναψης του γάμου συνίσταται από την πρόταση γάμου, την αποδοχή της πρότασης αυτής στο όνομα του Αλλάχ, στην ύπαρξη μαρτύρων, και στον καθορισμό της προίικας. Οι ανήλικοι και οι ανίκανοι για δικαιοπραξία αντιπροσωπεύονται από τον κηδεμόνα τους. Όλες σχεδόν οι νομικές ισλαμικές σχολές αρνούνται το δικαίωμα στη γυναίκα να εκφράσει τη συγκατάβασή της έστω κι αν είναι ενήλικη ή ικανή για δικαιοπραξίες. Η πρόταση γάμου γίνεται γραπτά όχι όμως και η αποδοχή της.²³

Την πρόταση γάμου την κάνει ο άνδρας ή και ο κηδεμόνας της γυναίκας: ο πατέρας, ή ο πατέρας του πατέρα, ο αδελφός του πατέρα, και ο αδελφός του παππού κατά σειρά. Αν η μέλλουσα νύφη είναι ορφανή την κηδεμονία έχει ο καδής. Η πρόταση γάμου δηλώνεται με τα λόγια “Σ’ έχω νυμφευθεί!” και ο κηδεμόνας της γυναίκας απαντά, “Είμαι σύμφωνη!” Το γραπτό συμβόλαιο περιέχει το έγγραφο του γάμου με τα στοιχεία των νεονύμφων, την ημερομηνία οπότε έγινε η σύναψη, το συμβόλαιο για την προίικα την οποία πρέπει να δώσει ο άντρας στη γυναίκα καθώς και τυχόν άλλες υποχρεώσεις για δικαιώματα των συζύγων. Σε πολύ παραδοσιακές ισλαμικές χώρες συμπεριλαμβάνονται στο συμβόλαιο γάμου και στοιχεία για την ηθική ή ψυχική κατάσταση της γυναίκας όπως αν είναι παρθένα ή εάν έχει σεξουαλική ωριμότητα. Η πράξη του γάμου πρέπει να γίνεται ενώπιον δύο ή τριών μαρτύρων: ενηλίκων, ικανών προς καταλογισμό και οπωσδήποτε μουσουλμάνων. Ο

²² Shah, N. (2006). *Women, the Koran and International Human Rights Law*. Martinus Nijhoff Publishers. pp. 32

²³ Esposito, John, *What Everyone Needs To Know About Islam*, Oxford Press 2002,. p. 80.

Abu Hanifa δέχεται να υπάρχουν μάρτυρες κι από τη θρησκευτική κοινότητα της γυναίκας, η οποία είναι ιουδαία ή χριστιανή, αρκεί οι μάρτυρες να είναι τζιμίδες.²⁴ Τα ήθη και τα έθιμα του γάμου, αλλά και άλλων τελετουργιών στο Ισλάμ διατηρούνται σχεδόν αναλλοίωτες μέχρι και σήμερα.

Κεφάλαιο 3. Ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Δύση

²⁴ Γρηγόριος Ζιάκας, *Ιστορία των θρησκευμάτων Β' Ισλαμ*, εκδ.Π.Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 383

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναλυθεί ενδελεχώς ο θεσμός του γάμου στη Μεσαιωνική Ευρώπη. Υπήρχαν δύο στάδια που αφορούσαν το γάμο στους μεσαιωνικούς χρόνους στη Δυτική Ευρώπη. Αυτά περιελάμβαναν τον αρραβώνα και τον γάμο. Οι αρραβώνες ουσιαστικά ήταν προγαμιαία συμβόλαια μεταξύ των οικογενειών για λογαριασμό των παιδιών τους, που είχαν την τύχη να παντρευτούν ο ένας τον άλλο. Ο προγραμματισμένος γάμος ήταν ένα κοινό πράγμα στη μεσαιωνική κοινωνία και ήταν ιδιαίτερα σημαντικό μεταξύ των ευγενών που επιδίωκαν να διατηρήσουν τη δομή της εξουσίας που υπήρχε στην κοινωνία. Ο αρραβώνας συνεπαγόταν την ανταλλαγή περιουσίας μεταξύ των οικογενειών του ζευγαριού. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, τον 6ο αιώνα οι εορταστικές εκδηλώσεις έφεραν το γαμπρό να προσφέρει ένα δαχτυλίδι, ένα ζευγάρι σανδάλια και ένα φιλί στη νύφη. Στη Γαλλία, το ζευγάρι μοιραζόταν ένα ποτήρι κρασί και ένα φρούτο για να συμβολίσει τον επερχόμενο γάμο. Κατά τη διάρκεια της τελετής λήψης, οι οικογένειες διαπραγματεύονταν τους όρους του γάμου πριν από τον γάμο.²⁵

Οι διαπραγματεύσεις αφορούσαν κυρίως τις περιουσίες και τις νυφικές πληρωμές από τις οικογένειες του γαμπρού και της νύφης. Δεν υπήρχε συγκεκριμένη χρονική ρήτρα για τη θυγατέρα μέχρι το γάμο και αυτή η φάση θα συνεχιζόταν έως ότου ένα ή και τα δύο ζευγάρια ήταν αρκετά ώριμα για να παντρευτούν. Το αγόρι θεωρούταν επιλέξιμο για γάμο στην ηλικία των 14 ετών και το κορίτσι σε ηλικία 12 ετών. Κατά τη διάρκεια της τελετής του αρραβώνα τόσο οι άντρες όσο και οι γυναίκες θα πήγαιναν όρκους με τον ίδιο τρόπο όπως κατά τη διάρκεια της γαμήλιας τελετής. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της τελετής του αρραβώνα οι όρκοι θα υποδήλωναν το μέλλον όπως στο "Θα σε πάρω για να με παντρευτείς" ενώ στην πραγματική ημέρα του γάμου θα ορκίζονταν "Σε παίρνω να παντρευτείς".²⁶

Ο θεσμός του γάμου είχε απαξιωθεί κάτω από το βάρος της επίδρασης που άσκησαν οι απόψεις αιρετικών κινημάτων των φιλοσόφων και των διανοουμένων αλλά και οι αντιλήψεις των πατέρων της Δυτικής Εκκλησίας (Αυγουστίνος, Τερτυλλιανός, Αμβρόσιος Μεδιολάνων, Γρηγόριος ο Μεγάλος) που τις ακολούθησαν οι θεολόγοι της εποχής. Αναγνώριζε πολλά είδη γάμων σε αντίθεση με το

²⁵ Marilyn Yalom, Η ιστορία της συζύγου, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 301.

²⁶ Marilyn Yalom, Η ιστορία της συζύγου, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 302.

μονοδιάστατο ορισμό του θεσμού στο ρωμαϊκό δίκαιο. Σε ένα από αυτά προβλεπόταν η μεταβίβαση ακίνητης ιδιοκτησίας και το δικαίωμα κληρονομιάς. Η οικογένεια του γαμπρού πλήρωνε ποσό για το γάμο στον πατέρα της νύφης, το οποίο ο γαμπρός συμπλήρωνε με το ‘‘πρωινό δώρο’’ την επομένη της ολοκλήρωσης του γάμου. Η νύφη προσέφερε την περιουσία που είχε κληρονομήσει. Αυτή η συναλλαγή εορταζόταν σε μια δημόσια τελετή με τη συμμετοχή φίλων και συγγενών.²⁷ Τα μεσαιωνικά χρόνια στη δυτική Ευρώπη θεωρούνται κατά πολλούς στάσιμα και οπισθοδρομικά. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι μέσα από αυτή την περίοδο τέθηκαν τα θεμέλια για τη δημιουργία των μετέπειτα θεσμών. Μπορούμε βέβαια να συμπεράνουμε ότι ο θεσμός του γάμου ήταν σχεδόν αποκλειστικά λειτουργικός και χρησιμοθηρικός.²⁸

3.1. Η σεξουαλικότητα στα πλαίσια του γάμου

Σε πολλές περιπτώσεις ο γάμος δεν ήταν απλώς η νόμιμη ένωση ενός ζευγαριού. Δεν ήταν λίγες οι φορές-όπως άλλωστε και σήμερα- που ο γάμος ήταν η πρόφαση για να καλυφθεί μια παράνομη εγκυμοσύνη ή η αποκατάσταση μιας κοπέλας η οποία είχε περάσει το προσδωκόμενο όριο ηλικίας. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η εκκλησία ουσιαστικά παρουσίασε στις γυναίκες δύο επιλογές για να ξεφύγουν από την «αμαρτία της Εύας»: να παραμείνουν παρθένες (η προτιμώμενη επιλογή) ή να γίνουν μητέρες. Έτσι, οι περισσότερες γυναίκες, αν δεν επέλεξαν να γίνουν καλόγριες, ανάμεναν να παντρευτούν και να αναπαραχθούν. Σύμφωνα με τον Hostensius, όταν μια κοπέλα ήταν φυσικά έτοιμη να ολοκληρώσει μια σεξουαλική σχέση, ήταν έτοιμη για γάμο, και το ίδιο ισχύει και για τα αγόρια. Ωστόσο, καθώς η εφηβεία ερχόταν νωρίτερα για τα θηλυκά από τα αρσενικά, θα μπορούσαν να παντρευτούν σε νεαρή ηλικία (συνήθως τα κορίτσια ήταν έτοιμα σε ηλικία δώδεκα και αγόρια σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών). Ως αποτέλεσμα των διακανονισμένων γάμων που συνεπάγονται ανταλλαγή περιουσίας, πολλά ζευγάρια δεν παντρεύονταν απο αγάπη ή ακόμα και για σεξουαλική έλξη. Οι γάμοι δεν ήταν σπάνια άγαμοι, δυστυχημένοι και η απογοήτευση αυτή αντικατοπτρίζεται σε ένα δημοφιλές ρητό

²⁷ Julia Smith, *Η Ευρώπη μετά τη Ρώμη. Μια πολιτισμική ιστορία 500-1000*, μτφρ. Νίκος Κούτρας, εκδ. Εικοστού πρώτου, Αθήνα, 2008, σελ. 175

²⁸ Sex and Spouses: Marriage, Pleasure and Consummation» στο www.brown.edu, ημερομηνία πρόσβασης 30/05/2017.

των εποχών: «Κανένας δεν παντρεύεται χωρίς να το μετανιώσει» Μόνο ανάμεσα στις κατώτερες τάξεις οι άνθρωποι παντρεύονταν για λόγους αγάπης ή σεξουαλικής επιθυμίας. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, οι γάμοι των αγροτών ήταν συνηθισμένοι, καθώς δεν υπήρχε μεγάλη ανάγκη για επίσημη ανταλλαγή ιδιοκτησίας μεταξύ των φτωχών.²⁹

Πέραν του ότι ήταν ένας τρόπος ανταλλαγής ιδιοκτησίας, ο γάμος χρησιμοποιήθηκε, ειδικά από την εκκλησία, ως μέσο για τη ρύθμιση της σεξουαλικής δραστηριότητας και τον έλεγχο της σαρκικής επιθυμίας. Όλο το σεξ έξω από το γάμο θεωρήθηκε γενικά αμαρτωλό, και για τους περισσότερους θεολόγους, το σεξ στο γάμο ήταν αποδεκτό μόνο ως μέσο για την αναπαραγωγή. Αν και οι περισσότεροι συγγραφείς συμφώνησαν ότι μια καλή σεξουαλική σχέση ήταν ωφέλιμη για τον γάμο, ήταν επίσης δημοφιλής η άποψη ότι ούτε η επιθυμία ούτε η ευχαρίστηση θα έπρεπε να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτές τις σχέσεις. Για παράδειγμα, ο Θωμάς Ακινάτης προειδοποίησε ότι ένας άνδρας ο οποίος κοιμάται με τη σύζυγό του αποκλειστικά για ευχαρίστηση την αντιμετωπίζει σαν πόρνη. Ομοίως, υποστηριζόταν η άποψη τον 4ο αιώνα ότι "ένας άνθρωπος που ποθεί πάρα πολύ τη σύζυγό του είναι ένας μοιχρός" και αυτό ήταν ένα συναίσθημα που παρέμεινε διαδεδομένο μέχρι το τέλος του δέκατου έκτου αιώνα. Συνεπώς, η αναπαραγωγή ή "το θεϊκό σχέδιο" της συνέχισης της φυλής, θεωρήθηκε ως το μόνο αποδεκτό τέλος στις συζυγικές σχέσεις.³⁰

Ενδιαφέρον αποτελεί η ανάλυση της Μέριλυν Γιάλομ για τη γυναικεία σεξουαλικότητα στα πλαίσια του γάμου κατά τη Μεσαιωνική περίοδο. Η γονιμότητα ήταν κεντρικός άξονας του γάμου, όπως και σε κάθε άλλη θρησκεία της εποχής. Οτιδήποτε αναφερόταν μέσα στη Βίβλο ήταν επιτρεπτό και ευλογημένο. Παρ' όλο που η ίδια η Καινή Διαθήκη δεν αποδοκίμαζε τη σάρκα, η παλαιοχριστιανική θεολογία αντιμετώπιζε το σώμα, τη σάρκα και τον πόθο σαν έναν εχθρό που έπρεπε να παταχθεί. Ήταν διαδεδομένο ότι η γυναικεία σάρκα απειλούσαν την πνευματική τελειότητα και ουσιαστικά προοριζόταν αποκλειστικά και μόνο στην τεκνοποίηση και όχι στην απόλαυση. Πολλές εικόνες των θανάσιμων αμαρτημάτων άλλωστε παρουσιάζουν γυναίκες με ακάλυπτα στήθη. Οι απόψεις αυτές απεικονίζονται σε όλες

²⁹ "Sex and Spouses: Marriage, Pleasure and Consummation» στο www.brown.edu, ημερομηνία πρόσβασης 30/05/2017.

³⁰ "Sex and Spouses: Marriage, Pleasure and Consummation» στο www.brown.edu, ημερομηνία πρόσβασης 30/05/2017.

τις μορφές τέχνης της περιόδου. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η γυναικεία σεξουαλικότητα ήταν αρκετά καταπιεσμένη, ακόμα και στα πλαίσια του γάμου.³¹

Όχι μόνο ο σκοπός του σεξ στο γάμο έγινε στόχος από την εκκλησία, αλλά υπήρχαν πολλοί κανόνες και κανονισμοί που αφορούσαν την ίδια την πράξη. Σύμφωνα με τον James Brundage, "οι συζυγικές σχέσεις απαιτούσαν προκαταρκτική σκέψη, συζήτηση και συνειδητή αντανάκλαση αν κάποιος ήθελε να αποφύγει σοβαρή αμαρτία". Το *Summae Confessorum*, ένα εγχειρίδιο που δημοσιεύθηκε στις αρχές του δέκατου τρίτου αιώνα, απαρίθμησε μερικές από τις εποχές στις οποίες δεν επιτρέπεται η σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ συζύγου και συζύγου, η οποία περιελάμβανε όλες τις γιορτές και τις Κυριακές. Αν και η γενική άποψη σχετικά με το σεξ στο γάμο έτεινε να παραμένει στατική κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ορισμένες πιο σύγχρονες απόψεις άρχισαν να εμφανίζονται κατά τη διάρκεια του 13ου και 14^{ου} αιώνων.³²

Η Εκκλησία απαγόρευε στα παντρεμένα ζευγάρια να έχουν σεξουαλικές σχέσεις την Κυριακή, επειδή ήταν η μέρα του Κυρίου. Απαγόρευε ακόμη την επαφή Πέμπτη και Τρίτη, γιατί ο κόσμος προετοιμαζόταν για τη Θεία Κοινωνία. Τα αντρώγυνα απείχαν απ' το σεξ κατά τη διάρκεια της Σαρακοστής, σε όλες τις γιορτές των Αγίων, 35 μέρες πριν από τα Χριστούγεννα και όλη την Πεντηκοστή. Συνολικά οι μέρες αποχής μπορεί να έφταναν τους 6 μήνες. Η μόνη στάση που επιτρεπόταν ήταν η ιεραποστολική, γιατί πίστευαν ότι προσφέρει τη λιγότερη ευχαρίστηση και μόνο έτσι μπορούσαν να είναι βέβαιοι, ότι τα ζευγάρια είχαν σεξουαλικές σχέσεις μόνο για την αναπαραγωγή. Τα παλαιότερα τεύχη τελετουργικής καθαρότητας, όπως η απαγόρευση της επαφής κατά τη διάρκεια της εμμηνόρροιας και της εγκυμοσύνης, δεν θεωρήθηκαν σοβαρά όπως είχαν στο παρελθόν διάφοροι θεολόγοι και κανόνες. Ο Άλμπερτ Μπερνς εξήγησε ακόμη και το σεξ κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, υποστηρίζοντας ότι το έμβρυο διεγείρει τη σεξουαλική επιθυμία στη γυναίκα.³³

Οι Μεσαιωνικοί γάμοι επισφραγίζονταν με την καθιέρωση πιστοποιητικών γάμου ή συμφωνιών μεταξύ της νύφης και του γαμπρού. Τα σύγχρονα πιστοποιητικά γάμου στην πραγματικότητα προέρχονται κατά κύριο λόγο από τα έθιμα και τις παραδόσεις

³¹ Marilyn Yalom, *Η ιστορία του γυναικείου στήθους*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006, σελ. 68-71.

³² Ο.π. σελ. 72-74.

³³ Julia Smith, *Η Ευρώπη μετά τη Ρώμη. Μια πολιτισμική ιστορία 500-1000*, μτφρ. Νίκος Κούτρας, εκδ. Εικοστού πρώτου, Αθήνα, 2008, σελ. 178.

των γάμων του Μεσαίωνα. Αυτές ήταν νομικά δεσμευτικές συμφωνίες των οποίων οι διατάξεις διαπραγματεύθηκαν πριν από το γάμο. Συχνά, όπως και στη θυγατέρα, οι οικογένειες της νύφης και του γαμπρού ήταν υπεύθυνες για τη διαπραγμάτευση των διατάξεων των συμφωνιών γάμου. Η σύμβαση γάμου περιελάμβανε ζητήματα της προίκας που καταβάλλει η νύφη καθώς εισέρχεται στην ένωση, και η συνεισφορά νύφης-τιμής από τον γαμπρό καθώς αφαιρεί τη νύφη. Άλλοι τομείς που καλύφθηκαν περιλαμβάνουν πληρωμές που πρέπει να γίνουν σε κάθε οικογένεια σε περίπτωση που η νύφη ή ο γαμπρός πεθάνει ενώπιον του άλλου και η αποζημίωση που πρέπει να καταβληθεί σε περίπτωση που είτε η νύφη είτε ο γαμπρός διαλύουν το γάμο. Η συμφωνία ανέφερε επίσης τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις της νύφης και του γαμπρού.³⁴

Η θρησκευτική αγάπη σημάδεψε τον τύπο της πεζογραφίας που γράφτηκε στις γλώσσες του ρομαντισμού. Ο όρος εξελίχθηκε για να περιγράψει αργότερα τις ρομαντικές αποστολές ιπποτών και ιπποδρομιών. Οι τροβαδούροι ή οι μεταναστευτικοί ποιητές είπαν αυτές τις ερωτικές ιστορίες καθώς ταξίδευαν μεταξύ των χωριών, εμπνεόμενοι αρχικά από τη Μαρία τη Μαγδαληνή. Οι γραμματείς, οι αριστοκράτες, οι μουσικοί και ακόμη και ο κλήρος κατέγραψαν στη συνέχεια τα ποιήματα. Αν και αρχικά χρησιμοποιήθηκαν για τη διδασκαλία των ευγενών για την τέχνη του ρομαντισμού, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας άρχισε να αναζητά αυτά τα γραπτά ως πηγή καθοδήγησης για ρομαντισμό στους δικούς τους γάμους και σχέσεις. Ο ρομαντισμός άλλαξε μορφή ανά τους αιώνες, για να φτάσει στο αποκορύφωμά του το 19^ο αιώνα.³⁵

Τα ρομαντικά ποιήματα που διαδόθηκαν από τους τροβαδούρους έδειξαν τις έννοιες της παθιασμένης και ισχυρής αγάπης. Αυτή η ρομαντική ποίηση προχώρησε σε μεγάλο βαθμό στην ανύψωση της ιδέας περί των ευγενών γυναικών καθώς η κοινωνία άλλαξε τη στάση της απέναντί της. Εντούτοις, ανάμεσα στην αγροτιά η γυναίκα εξακολουθούσε να θεωρείται ιδιοκτησία του άντρα της. Οι γάμοι στο μεσαίωνα αποτέλεσαν τη βάση για τα περισσότερα από τα σύγχρονα γαμήλια έθιμα και παραδόσεις. Οι ευγενείς γυναίκες συνήθως παντρεύονταν πολλές φορές όταν έφταναν στην ηλικία των 24 ετών και άνω, σε σύγκριση με αγρότες που

³⁴ Marilyn Yalom, Η ιστορία της συζύγου, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 258.

³⁵ "Encounters in medieval matrimony" στο <http://www.cam.ac.uk>, ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2017.

παντρεύτηκαν σε νεαρή ηλικία 12 ετών. Συνολικά, στην Ευρώπη οι περισσότεροι άνθρωποι παντρεύονταν όταν έφταναν την ηλικία των 18-19 ετών. Ωστόσο, οι περισσότεροι γάμοι μεταξύ των αγροτών οφείλονταν στην εγκυμοσύνη. Πριν από το γάμο, τα μέλη της οικογένειας και οι χωρικοί συγκεντρώθηκαν στο σπίτι της νύφης και προσέφεραν δώρα που αποτελούσαν κυρίως οικιακά σκεύη και έπιπλα.³⁶

Οι ευγενείς ήταν σε θέση να προσφέρουν δαχτυλίδια και οι περισσότεροι γαμπροί θα προσέφεραν διαμαντένια δαχτυλίδια στις νύφες τους. Στο γάμο, θα ανταλλάσσουν επίσης γαμήλιες ζώνες κατασκευασμένες από χρυσό ή ασήμι. Το αγροτικό ζευγάρι δεν «χρειαζόταν» δαχτυλίδια. Έτσι, έσπαζαν ένα νόμισμα και ο καθένας κρατούσε το μισό. Μετά την ανταλλαγή των όρκων στην εκκλησία, οι χωρικοί βύθισαν το ζευγάρι με σιτηρά ως ευλογία για μια μεγάλη οικογένεια. Αυτή η παράδοση υπάρχει στους σύγχρονους γάμους σε αρκετές χώρες της κεντρικής Ευρώπης μέχρι και σήμερα.³⁷

Στο μεσαίωνα, η νύφη δεν αναμενόταν να είναι σε ένα λευκό φόρεμα για το γάμο της. Συχνά ντυμένος με μπλε χρώμα, καθώς συμβόλιζε την καθαρότητα. Τόσο η νύφη όσο και ο γαμπρός θα έβλεπαν επίσης μια μπλε κορδέλα. Ωστόσο, δεν υπήρχαν καθορισμένοι κανόνες και η νύφη θα μπορούσε να φορέσει σε ένα φόρεμα οποιουδήποτε χρώματος. Τα εσώρουχα αποτελούσαν βασικό συστατικό της ένδυσης της νύφης. Μετά το γάμο, οι φιλοξενούμενοι θα προσπαθούσαν να ρίξουν την κορνίζα, η οποία κράτησε συμβολισμό της τύχης. Σύμφωνα με τα μεσαιωνικά έθιμα γάμου, ένας άγαμος άντρας που έδωσε το garter στο πρόσωπο που αγαπούσε θα ήταν σίγουρος για την πίστη της.³⁸

Κεφάλαιο 4. Ο θεσμός του γάμου σαν στοιχείο της μεσαιωνικής κοινωνίας.

³⁶ "Encounters in medieval matrimony" στο <http://www.cam.ac.uk>, ημερομηνία πρόσβασης 02/08/2017.

³⁷ Marilyn Yalom, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 258.

³⁸ Ο.π. σελ. 260.

Ο γάμος σηματοδοτούσε τη μετάβαση των νέων γυναικών και ανδρών στην κοινωνία των ενηλίκων. Η επιλογή του συζύγου καθόριζε την κοινωνική θέση του ατόμου, την οικονομική του κατάσταση αλλά και τη μελλοντική του ευτυχία. Για το λόγο αυτό, το γεγονός αυτό θεωρούνταν πολύ σημαντικό για να αφεθεί στην τύχη και την κρίση δύο νέων ανθρώπων. Δεν ήταν βέβαια λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες ο γάμος ήταν απλώς μια λύση σε μια ανεπιθύμητη ή παράνομη εγκυμοσύνη, ειδικά στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Στην κοινωνική τάξη των ευγενών ο γάμος ήταν μια κοινωνική τακτική «ένωσης» ισχυρών οικογενειών, βασιλείων και συμμαχιών. Μέσω ενός γάμου ενώνονταν οίκοι, βασιλεία ή ακόμα και αυτοκρατορίες. Στον αντίποδα, στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, ο γάμος δεν είχε την ίδια κοινωνική ισχύ. Ναι μεν ήταν ένας κοινωνικός θεσμός, δεν είχε όμως την ίδια σημασία. Ο γάμος τις περισσότερες φορές ήταν αποτέλεσμα μιας τυχαίας ή ανεπιθύμητης εγκυμοσύνης, ενός έρωτα ή απλώς μια λύση για να «φύγει» η κόρη μέσα από ένα σπίτι και να απαλλάξει την οικογένεια.³⁹

Στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα ο γάμος δεν ήταν παρά μια στρατηγική ένωση για τη δημιουργία συμμαχιών και την αύξηση του οικογενειακού πλούτου. Για παράδειγμα, οι συντεχνίες απαιτούσαν από τους αρχιμάστορες να είναι παντρεμένοι. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις στην κεντρική Ευρώπη στις οποίες οι τοπικοί άρχοντες αρνούνταν την άδεια γάμου σε φτωχά ζευγάρια καθώς θεωρούσαν ότι η διαβίωσή τους θα ήταν δύσκολη. Με την τακτική αυτή όμως πολλοί άγαμοι άνδρες αποκλείονταν από επαγγέλματα και κοινωνικούς κύκλους. Έτσι, ήταν καταδικασμένοι στην περιθωριοποίηση. Η κοινωνία απαιτούσε μεν την ύπαρξη έγγαμων ζευγαριών, κάτω όμως από συγκεκριμένες προϋποθέσεις.⁴⁰

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, η εκκλησία ουσιαστικά παρουσίασε στις γυναίκες δύο επιλογές για να ξεφύγουν από την «αμαρτία της Εύας»: να γίνουν αθώοι (η προτιμώμενη επιλογή) ή να γίνουν μητέρες. Έτσι, οι περισσότερες γυναίκες, αν δεν επέλεξαν να γίνουν καλόγριες, ήταν αναμενόμενο να παντρευτούν και να αναπαραχθούν. Σύμφωνα με τον Hostensius, όταν μια κοπέλα ήταν φυσικά έτοιμη να τελειώσει μια σεξουαλική σχέση, ήταν έτοιμη για γάμο, και το ίδιο ίσχυε φυσικά και

³⁹ Jacqueline Murray, *Love, Marriage, and Family in the Middle Ages: A Reader (Readings in Medieval Civilizations and Cultures)*, University of Toronto Press, Canada 2011, p. 14-16.

⁴⁰ Wiesner-Hanks Mery, *Πρώιμη Νεότερη Ευρώπη*, εκδόσεις Ξιφαράς, Αθήνα 2008, 69-70.

για τα αγόρια. Ωστόσο, καθώς η εφηβεία ερχόταν νωρίτερα για τα θηλυκά από ό,τι στα αρσενικά, θα μπορούσαν να παντρευτούν σε νεαρή ηλικία (συνήθως τα κορίτσια ήταν έτοιμα σε ηλικία δώδεκα και αγόρια σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών). Ως αποτέλεσμα των διακανονισμένων γάμων που συνεπάγονται ανταλλαγή περιουσίας, πολλά ζευγάρια δεν παντρεύτηκαν από αγάπη ή έστω από σεξουαλική έλξη. Πολλές φορές οι γάμοι αυτοί ήταν δυστυχισμένοι και η απογοήτευση αυτή αντικατοπτρίζεται σε ένα δημοφιλές ρητό της εποχής: «Κανένας δεν παντρεύεται χωρίς να το μετανιώσει». Μόνο ανάμεσα στις κατώτερες τάξεις οι άνθρωποι παντρεύτηκαν για λόγους αγάπης ή σεξουαλικής επιθυμίας. Σε γενικές γραμμές, ωστόσο, οι γάμοι των αγροτών δεν ήταν συνηθισμένοι, καθώς δεν υπήρχε μεγάλη ανάγκη για επίσημη ανταλλαγή ιδιοκτησίας μεταξύ των φτωχών.⁴¹

Πέραν του ότι ήταν ένα μέσο ανταλλαγής ιδιοκτησίας, ο γάμος λειτούργησε επίσης - ειδικά από την εκκλησία - ως μέσο για τη ρύθμιση της σεξουαλικής δραστηριότητας και τον έλεγχο της σαρκικής επιθυμίας. Η πράξη του σεξ έξω από το γάμο θεωρήθηκε γενικά αμαρτωλό, και για τους περισσότερους θεολόγους, το σεξ στο γάμο ήταν αποδεκτό μόνο ως μέσο για την αναπαραγωγή. Αν και οι περισσότεροι συγγραφείς συμφώνησαν ότι μια καλή σεξουαλική σχέση ήταν ωφέλιμη για τον γάμο, ήταν επίσης δημοφιλής η άποψη ότι ούτε η επιθυμία ούτε η ευχαρίστηση θα έπρεπε να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο σε αυτές τις σχέσεις. Για παράδειγμα, ο Θωμάς Ακινάτης προειδοποίησε ότι ένας άνδρας που κοιμήθηκε με τη σύζυγό του αποκλειστικά για ευχαρίστηση την αντιμετώπιζε σαν πόρνη. Ομοίως, πολλοί ιερωμένοι δήλωναν τον τέταρτο αιώνα ότι "ένας άνθρωπος που πάσχει πάρα πολύ με αγάπη για τη σύζυγό του είναι ένας μοιχρός" και αυτό ήταν ένα συναίσθημα που παρέμεινε διαδεδομένο μέχρι το τέλος του δέκατου έκτου αιώνα. Ο William of Pagula ήταν λίγο πιο επιεικής κατά την άποψή του ότι δεν ήταν αμαρτωλό να παντρευτεί κανείς για σεξουαλική έλξη, εφόσον αυτό δεν ήταν ο πρωταρχικός λόγος. Συνεπώς, η αναπαραγωγή ή "το θεϊκό σχέδιο" της συνέχισης της φυλής, θεωρήθηκε ως το μόνο αποδεκτό τέλος στις συζυγικές σχέσεις.⁴²

Όχι μόνο ο σκοπός του σεξ στο γάμο έγινε άφθονα από την εκκλησία, αλλά υπήρχαν πολλοί κανόνες και κανονισμοί που αφορούσαν την ίδια την πράξη.

⁴¹ Yalom Marilyn, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 120-125.

⁴² Sex and Spouses: Marriage, Pleasure and Consummation» στο <https://www.brown.edu>, ημερομηνία πρόσβασης 25/07/2017.

Σύμφωνα με τον James Brundage, "οι συζυγικές σχέσεις απαιτούσαν προκαταρκτική σκέψη, συζήτηση και συνειδητή αντανάκλαση αν κάποιος ήθελε να αποφύγει σοβαρή αμαρτία". Το *Summae Confessorum*, ένα εγχειρίδιο για ομολογείς που δημοσιεύθηκε στις αρχές του δέκατου τρίτου αιώνα, απαρίθμησε μερικές από τις εποχές στις οποίες δεν επιτρέπεται η σεξουαλική δραστηριότητα μεταξύ συζύγου και συζύγου, η οποία περιελάμβανε όλες τις γιορτές και τις γρήγορες μέρες τις Κυριακές και ανά πάσα στιγμή. Θεωρείται "ακάθαρτο" (κατά τη διάρκεια της εμμήνου ρύσεως ή της εγκυμοσύνης, ενώ θηλάζει και για σαράντα ημέρες μετά τον τοκετό). Αυτό σήμαινε ότι, κατά μέσο όρο, τα περισσότερα παντρεμένα ζευγάρια θα μπορούσαν νόμιμα να κάνουν σεξ λιγότερο από μία φορά την εβδομάδα.⁴³ Στο II.10 του Decameron, ο Messer Ricciardo di Chinzica, ο οποίος δεν μπορεί να συμβαδίσει με τη νεότερη, πιο λιτή σύζυγό του, βρίσκει παρόμοιο τρόπο για να περιορίσει τη σεξουαλική του ζωή.⁴⁴

Διότι του έδωσε σαφές ότι δεν υπήρχε ούτε μια μέρα που να μην ήταν η γιορτή ενός ή περισσότερων Αγίων, από το σεβασμό για τον οποίο ... ο άντρας και η γυναίκα πρέπει να απέχουν από τη σεξουαλική ένωση. Με τα προαναφερθέντα, πρόσθεσε τις διακοπές της υποχρέωσης, τις τέσσερις εβδομάδες των Εβραίων, τις αφιερώσεις των Αποστόλων και μια πληθώρα θυγατρικών Αγίων, Παρασκευές και Σάββατα, το Σάββατο, το σύνολο της Σαρακοστής, ορισμένες φάσεις του φεγγαριού και διάφορες ειδικές περιστάσεις. Για πολύ καιρό (πολύ για την αγάπη της κυρίας του, της οποίας η σειρά έφθασε μία φορά το μήνα το πολύ), τήρησε αυτό το καθεστώς.⁴⁵

Εκτός από την οδηγία ότι τα ζευγάρια μπορούσαν πλέον να έχουν συνουσία, η εκκλησία παρείχε επίσης οδηγίες για την οικογενειακή συνουσία. Η πραγματεία *De secretis mulierum* έδωσε λεπτομερή περιγραφή της διαδικασίας, συμβουλευοντας τη σωματική και διανοητική προετοιμασία (όπως η εκκένωση των εντέρων και της ουροδόχου κύστης) και την επαρκή ερωτοτροπία ή το χαίδεμα των «κατώτερων τμημάτων», προκειμένου να αυξηθεί η θερμότητα του σώματος της γυναίκας στη σωστή θερμοκρασία. Όταν η γυναίκα άρχισε να "μιλάει σαν να μπερδεύει" (έφτανε δηλαδή σε οργασμό) ο σύζυγος έπρεπε να ξέρει να κάνει την κίνησή του. Αν και η γενική άποψη σχετικά με το σεξ στο γάμο έτεινε να παραμείνει στατική κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, ορισμένες πιο σύγχρονες απόψεις άρχισαν να εμφανίζονται

⁴³ Marilyn Yalom, *Η ιστορία του γυναικείου στήθους*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006, σελ. 83-86.

⁴⁴ "Sex and Spouses: Marriage, Pleasure and Consummation» στο <https://www.brown.edu>, ημερομηνία πρόσβασης 25/07/2017.

⁴⁵ Marilyn Yalom, *Η ιστορία του γυναικείου στήθους*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006, σελ. 83-86

κατά τη διάρκεια του δέκατου τρίτου και δέκατου τέταρτου αιώνες. Τα παλαιότερα τεύχη τελετουργικής καθαρότητας, όπως η απαγόρευση της επαφής κατά τη διάρκεια της εμμήνου ρύσεως και της εγκυμοσύνης, δεν θεωρήθηκαν σοβαρά όπως είχαν στο παρελθόν διάφοροι θεολόγοι και κανόνες. Ο Άλμπερτ Άλεξ εξήγησε ακόμη και το σεξ κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, υποστηρίζοντας ότι το έμβρυο διεγείρει τη σεξουαλική επιθυμία στη γυναίκα.⁴⁶

Ένα παντρεμένο ζευγάρι είχε άμεσο ρόλο στη μεσαιωνική κοινωνία. Ο γάμος έδινε εξουσία και στα δύο μέλη του ζευγαριού, με διαφορετικό βέβαια τρόπο και αναλόγως την κοινωνική τους θέση. Ένα ευκατάστατο ζευγάρι τύχαινε θαυμασμού και σεβασμού από την κοινωνία. Η σύζυγος ασκούσε εξουσία στα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας ειδικότερα και του νοικοκυριού της γενικότερα. Ήταν η επικεφαλής του νοικοκυριού, κατήυθνε τις οικιακές εργασίες, το υπηρετικό προσωπικό και τα παιδιά. Τα εγχειρίδια γάμου της εποχής παρουσίαζαν την ιδανική σύζυγο ως υπάκουη, αγνή, ευσεβή, χαμογελαστή, σιωπηλή και αξιοπρεπή. Ομοίως, ο ιδανικός σύζυγος όφειλε να είναι προστατευτικός, εγκρατής και υπεύθυνος. Δεν έπρεπε σε καμία περίπτωση να σπαταλά την προίκα του και σύμφωνα με τα εγχειρίδια, όφειλε να είναι συγκρατημένος στη χρήση βίας προς τη σύζυγό του.⁴⁷

Βέβαια, με τη σειρά της και η σύζυγος όφειλε να είναι πιστή, υπάκουη και να μην προκαλεί το θυμό και τη δυσαρέσκεια του συζύγου της ώστε να τον εξαναγκάσει να φερθεί ακραία. Για το λόγο αυτό, επειδή οι συμπεριφορές των συζύγων τις περισσότερες φορές παρέκκλιναν από το ιδεατό, τα εύπορα ζευγάρια υπέγραφαν προγαμιαία συμβόλαια προκειμένου να εξασφαλιστεί η ορθή χρήση της κοινής περιουσίας. Εκτός από τα προγαμιαία συμβόλαια, υπήρχαν επίσης τοπικοί νόμοι οι οποίοι ρύθμιζαν οποιοδήποτε θέμα της γαμήλιας ζωής.⁴⁸

Η μεσαιωνική πρακτική του γάμου συνεχίζει να επηρεάζει τις τελετές σήμερα. Πράγματι, η ίδια η λέξη «γάμος» χρονολογείται από την περίοδο. Ωστόσο, ορισμένα πράγματα ήταν πολύ διαφορετικά. Στον Μεσαίωνα, ο γάμος ήταν η κύρια τακτική για τους χριστιανούς που ζούσαν στη δυτική Ευρώπη. Σύμφωνα με την εκκλησία, η οποία δημιούργησε και εφάρμοσε το δίκαιο του γάμου, τα ζευγάρια δεν χρειάζονταν την άδεια των οικογενειών τους ή ενός ιερέα να υπηρετούν. Ορισμένα ήθη άρχισαν

⁴⁶ Yalom Marilyn, Η ιστορία της συζύγου, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 135-136.

⁴⁷ Ο.π. σελ. 138.

⁴⁸ Ο.π. σελ. 140.

σταδιακά να χαλαρώνουν με το πέρασμα των ετών. Ειδικά στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, όπου δεν υπήρχαν ιδιαίτερα θέματα περιουσιών και προίκας, ο γάμος άρχισε να γίνεται κάτω από πιο εύκολες συνθήκες και αρκετές φορές υπό καθεστώς έρωτα και αγάπης. Ωστόσο, ακόμα και κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο γάμος συχνά αποδείκνυόταν μια δύσκολη υπόθεση.⁴⁹

Αν και η εκκλησία έλεγχε - ή προσπαθούσε να ελέγξει - το γάμο, τα ζευγάρια δεν έπρεπε να παντρευτούν σε μια εκκλησία. Δεν ήταν λίγες οι φορές που ένας γάμος κάτω από αυτές τις συνθήκες- το προγαμιαίο σεξ- δε θεωρούνταν αποδεκτός. Νομικά αρχεία δείχνουν ότι οι άνθρωποι παντρεύονταν στο δρόμο, κάτω από την παμπ, γύρω από τα σπίτια των φίλων ή ακόμα και στο κρεβάτι. Το μόνο που απαιτούνταν για έναν έγκυρο, δεσμευτικό γάμο ήταν η συγκατάθεση των δύο εμπλεκομένων. Στην Αγγλία μερικοί άνθρωποι παντρεύτηκαν κοντά σε εκκλησίες για να δώσουν μεγαλύτερο πνευματικό βάρος στις διαδικασίες, συχνά στην πόρτα της εκκλησίας (που οδήγησε σε κάποιες μάλλον υπέροχες βεράντες εκκλησιών που προστέθηκαν σε παλαιότερα κτίρια), αλλά αυτό δεν συνεπαγόταν απαραίτητως και την παρουσία ιερέα.⁵⁰

Ο γάμος ήταν ο μόνος αποδεκτός τρόπος για σεξ και ως αποτέλεσμα, οι χριστιανοί είχαν τη δυνατότητα να παντρευτούν από την εφηβεία και μετά, που γενικά θεωρούνταν τότε ως 12 ετών για τις γυναίκες και 14 για τους άνδρες. Δεν απαιτούνταν γονική συναίνεση. Όταν ο νόμος αυτός τελικά άλλαξε στην Αγγλία τον 18ο αιώνα και ορισμένοι παλιοί κανόνες εξακολουθούν να ισχύουν στη Σκωτία, καθιστώντας τις πόλεις λίγο πάνω από τα σύνορα, όπως η Gretna Green, προορισμό για τα αγγλικά ζευγάρια που αψηφούν τις οικογένειές τους. Αν και η μεσαιωνική εκκλησία υποστήριζε ελεύθερα τη συναίνεση ως θεμέλιο του γάμου, στην πράξη οι οικογένειες και τα κοινωνικά δίκτυα είχαν συνήθως μεγάλη επιρροή στην επιλογή και την έγκριση των συντρόφων γάμου. Ήταν επίσης φυσιολογικό, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνίας, να γίνουν κάποιες ρυθμίσεις "πριν από τον γάμο" για να παρέχουν χήρες και χήρες και για όλα τα παιδιά. Ήταν επίσης αναμενόμενο ότι όλοι θα ζητούσαν την άδεια του κυρίου τους και οι βασιλείς συμβουλευόταν το γάμο τους και τα παιδιά

⁴⁹ Wiesner-Hanks Mery, *Πρώιμη Νεότερη Ευρώπη*, εκδόσεις Ξιφαράς, Αθήνα 2008, σελ. 179.

⁵⁰ Yalom Marilyn, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012, σελ. 267.

τους. Ο γάμος μεταξύ των ανθρώπων διαφορετικών τάξεων ήταν ιδιαίτερα φρενίτιδας.⁵¹

Υπήρχαν διάφοροι τρόποι με τους οποίους ένα μεσαιωνικό ζευγάρι θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει λέξεις ή ενέργειες για να δημιουργήσει ένα γάμο. Η συγκατάθεση για το γάμο θα μπορούσε να δοθεί προφορικά με "λέξεις της παρούσας συγκατάθεσης" - δεν απαιτείται συγκεκριμένη φράση ή τύπος. Ο γάμος «συγκατάθεσης» δεν χρειάστηκε να ολοκληρωθεί για να μετρήσει. Ωστόσο, αν το ζευγάρι είχε συμφωνήσει να παντρευτεί σε κάποιο σημείο στο μέλλον και έπειτα είχε σεξ, αυτό θεωρήθηκε ως μια φυσική έκφραση της συγκατάθεσης.⁵²

Έτσι, για τα εμπλεκόμενα ζευγάρια, το σεξ δημιούργησε έναν νομικά δεσμευτικό γάμο. Η συγκατάθεση θα μπορούσε επίσης να αποδειχθεί με την παραλαβή και την παραλαβή ενός στοιχείου που αναφέρεται στα αγγλικά ως «wed». Ένα "wed" θα μπορούσε να είναι οποιοδήποτε δώρο κατανοητό από τους εμπλεκόμενους να σημαίνει συναίνεση για το γάμο, αλλά ήταν συχνά ένα δαχτυλίδι. Ένας «γάμος», όπου ένας άντρας έδωσε μια γυναίκα σε ένα δαχτυλίδι και το δέχτηκε ότι δημιούργησε το γάμο. Είναι σαφές ότι υπήρξαν παρεξηγήσεις. Θα μπορούσε να είναι δύσκολο να γνωρίζουμε αν ένα ζευγάρι ήταν παντρεμένο και ίσως να μην συμφωνήσουν οι ίδιοι. Το καταστατικό που εκδόθηκε από την αγγλική εκκλησία το 1217-19 περιλαμβάνει μια προειδοποίηση ότι κανένας άνθρωπος δεν θα πρέπει «να τοποθετήσει ένα δαχτυλίδι καλαμιών ή άλλο υλικό, άθλιο ή πολύτιμο, στα χέρια μιας νεαρής γυναίκας με δόλωμα, έτσι ώστε να μπορέσει να κληρονομήσει πιο εύκολα μαζί τους, Για να σκεφτεί ο ίδιος ότι αστειεύεται, δεσμεύεται για τα βάρη του γάμου. Η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων γάμου που τέθηκαν ενώπιον των δικαστηρίων ήταν η επιβολή ή η απόδειξη ότι έλαβε χώρα γάμος.⁵³

Οι μπερδεμένες σχέσεις ενοχλούσαν τους κληρικούς του Μεσαίωνα αφού, μετά από πολλή συζήτηση, οι θεολόγοι είχαν αποφασίσει τον 12ο αιώνα ότι ο γάμος ήταν ένα ιερό μυστήριο. Η ένωση ενός άνδρα και μιας γυναίκας στον γάμο και το σεξ αντιπροσώπευε την ένωση του Χριστού και της εκκλησίας και αυτό δεν ήταν καθόλου ένας συμβολισμός που έπρεπε να ληφθεί ελαφρώς. Καθώς ο Θεός ήταν ο

⁵¹ "Love and marriage in Medieval England" στο <http://www.historyextra.com>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

⁵² Wiesner-Hanks Mery, *Πρώιμη Νεότερη Ευρώπη*, εκδόσεις Ξιφαράς, Αθήνα 2008, σελ. 179-181

⁵³ "Love and marriage in Medieval England" στο <http://www.historyextra.com>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

τελευταίος μάρτυρας, δεν ήταν απαραίτητο να υπάρξει ένας γάμος που να γίνεται μάρτυρας άλλων ανθρώπων - αν και συνιστάται ιδιαίτερα να αποφευχθεί οποιαδήποτε αβεβαιότητα. Υπήρχε επίσης υπηρεσία εκκλησίας διαθέσιμη, αλλά δεν ήταν υποχρεωτική και τα στοιχεία δείχνουν ότι μόνο μια μειοψηφία παντρεύτηκε στην εκκλησία. Πολλά από αυτά τα ζευγάρια ήταν ήδη νομικά παντρεμένα με λέξη ή πράξη πριν πάρουν τους όρκους τους μπροστά σε έναν ιερέα. Το διαζύγιο, όπως το αντιλαμβανόμαστε σήμερα, δεν υπήρχε. Ο μόνος τρόπος για να τερματίσουμε ένα γάμο ήταν να αποδείξουμε ότι δεν υπήρχε νόμιμα στην πρώτη θέση. Οι Χριστιανοί μπορούσαν να παντρευτούν μόνο με ένα άτομο τη φορά και ήταν επίσης bigamy εάν κάποιος δεσμεύτηκε στην εκκλησία με θρησκευτικό όρκο παντρεύτηκε. Εκτός από το γεγονός ότι είσαι ελεύθερος και ελεύθερος, έπρεπε επίσης να παντρευτείς κάποιον χριστιανό. Η διακοπή αυτών των κανόνων ακυρώνει αυτόματα τον γάμο.⁵⁴

Υπήρχαν επίσης και άλλα «εμπόδια» που θα εμποδίζαν τον γάμο να προχωρήσει, αλλά θα μπορούσε να αρθεί υπό ορισμένες περιστάσεις εάν ο γάμος είχε ήδη λάβει χώρα. Τα ζευγάρια που ήταν ήδη συνδεδεμένα δεν ήταν να παντρευτούν. Ο ορισμός της «οικογένειας» ήταν πολύ ευρύς. Πριν από το 1215, ο καθένας με ένα απέραντο γαλάζιο-προ-παππούδες ήταν πολύ στενά συνδεδεμένος για να παντρευτεί. Καθώς αυτός ο κανόνας ήταν δύσκολο να επιβληθεί και να υποβληθεί σε κατάχρηση - η ξαφνική ανακάλυψη ενός μακρόστενου συγγενή του θα μπορούσε να καταλήξει βολικά σε έναν γάμο - οι ορισμοί της αιμομιξίας άλλαξαν από το Τέταρτο Συμβούλιο της Λατεράνης το 1215, μειωμένοι σε ένα μεγάλο προ-παππού Από κοινού. Όπως και η συγγένεια του αίματος, άλλοι δεσμοί θα μπορούσαν επίσης να απαγορεύσουν το γάμο. Για παράδειγμα, οι θεοί και οι θεοί δεν είχαν το δικαίωμα να παντρευτούν καθώς ήταν πνευματικά συνδεδεμένοι και οι στενοί "νόμοι" ήταν επίσης "όχι-όχι".⁵⁵

Η ανάγνωση των 'banns' εισήχθη ως μέρος των 1215 αλλαγών που προσπαθούσαν να εξαλείψουν τυχόν εμπόδια πριν από τον γάμο. Εντούτοις, μέχρι την Μεταρρύθμιση δεν υπήρξε «μιλήστε τώρα ή για πάντα να κρατήσετε την ειρήνη σας». Στο μεσαίωνα τα προβλήματα που ανακαλύφθηκαν ή αποκαλύφθηκαν μετά τον γάμο θα μπορούσαν να έχουν τεράστιο αντίκτυπο. Για παράδειγμα, η Joan of Kent (που παντρεύτηκε αργότερα τον Έντουαρντ Μαύρο Πρίγκιπα και έγινε η μητέρα του

⁵⁴ "Love and marriage in Medieval England" στο <http://www.historyextra.com>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

⁵⁵ Ο.π. , ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

μελλοντικού βασιλιά Richard II) παντρεύτηκε στις αρχές της εφηβείας με πλήρη δημοσιότητα και εκκλησιαστική υπηρεσία σε έναν αριστοκράτη, αλλά μετά από περίπου οκτώ χρόνια ο γάμος αυτός Ανατράπηκε στο παπικό δικαστήριο και επέστρεψε σε έναν ιππότη που είχε παντρευτεί κρυφά χωρίς την γνώση ή την έγκριση της οικογένειάς της όταν ήταν 12 ετών. Είναι δύσκολο να γνωρίζουμε πόσοι μεσαιωνικοί άνθρωποι παντρεύτηκαν για αγάπη ή βρήκαν αγάπη στο γάμο τους. Υπάρχει σίγουρα μια διάκριση μεταξύ της ελεύθερης συναίνεσης για το γάμο και την πλήρη ελευθερία επιλογής. Αυτό που είναι σαφές είναι ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μεσαιωνικών ανθρώπων παντρεύτηκε και συνήθως ξαναπαντρεύτηκε μετά τη χήρα τους, υποδηλώνοντας ότι ο γάμος ήταν επιθυμητός, αν και μόνο ως κοινωνικός κανόνας.⁵⁶

⁵⁶ Wiesner-Hanks Mery, *Πρώιμη Νεότερη Ευρώπη*, εκδόσεις Ξιφαράς, Αθήνα 2008, σελ. 178.

Κεφάλαιο 4. Η τελετή και τα έθιμα του γάμου

Πολλά από τα αντικείμενα και τα τελετουργικά που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του γάμου έχουν γίνει παραδόσεις και ασκούνται σήμερα. Η τελετή του γάμου, για παράδειγμα, περιέχει μεγάλο μέρος της ίδιας δράσης που χρησιμοποιήθηκε στη μεσαιωνική περίοδο. Σήμερα, ο άνδρας και η γυναίκα στέκονται στις ίδιες πλευρές του βωμού, όπως έκαναν τότε. Η γαμήλια τελετή του σήμερα περιλαμβάνει επίσης μια ανταλλαγή δακτυλιδιών, και η βέρα τοποθετείται στο τέταρτο δάχτυλο, το ίδιο δάκτυλο στο οποίο τοποθετήθηκε κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα. Επιπλέον, ένα ζευγάρι και οι οικογένειές τους διοργανώνουν συνήθως μια μεγάλη γιορτή ή δεξίωση μετά το γάμο, αυτό συνεχίζεται στη σημερινή κοινωνία με τη δεξίωση του γάμου.⁵⁷

Λίγες εικόνες ισοδυναμούν με το θαύμα ενός παραμυθένιου γάμου σε ένα μεσαιωνικό κάστρο. Ακόμα και σήμερα, η εικόνα αυτή παραμένει ως πρότυπο για πολλές γυναίκες. Μια πριγκίπισσα που φορούσε τα ωραιότερα μπλε ρούχα της και ένας ευγενής ιππότης με την γυαλιστερή πανοπλία του. Η αλλιώς, ένας άρχοντας και η κυρία του να προεδρεύουν γύρω από ένα τραπέζι τιμής και παράλληλα ολόκληρο το χωριό να παρακολουθεί το λαμπρό γεγονός. Οι μεσαιωνικοί γάμοι στα κάστρα περιλάμβαναν αυτές τις σκηνές, αλλά ήταν πολύ πιο περίπλοκες. Ο γάμος κατά τον Μεσαίωνα σήμαινε ότι το ζευγάρι πλέον θα μοιραζόταν την ιδιότητα του άρχοντα ή ένα ευγενές όνομα. Η αγάπη δεν ήταν συχνά ένα θέμα σε μεσαιωνικούς γάμους, αλλά αυτό συνέβη στη συνέχεια σε ορισμένες περιπτώσεις. Πολύ συχνά ο σημαντικότερος στόχος του γάμου μεταξύ ευγενών ήταν η συνεχής επιτυχία και η περαιτέρω απόκτηση του πλούτου ή η συνέχιση του ονόματος της οικογένειας. Οι διευθετημένοι γάμοι στην κατηγορία των ευγενών θα αποφασίζονταν όταν το μελλοντικό ζευγάρι ήταν πολύ νέο - συχνά όταν η νύφη και ο γαμπρός ήταν μόνο 10 ή 11 χρονών. Δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες πολλοί από τους μελλοντικούς συζύγους δεν συναντιούνταν για πέντε έως έξι χρόνια, έως την ημέρα του γάμου τους. Οι γάμοι μπορούσαν επίσης να διεξάγονται σε διάφορες τοποθεσίες,

⁵⁷ "Love and marriage in Medieval England" στο <http://www.historyextra.com>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

όπως σε μια εκκλησία ή έναν κήπο, αλλά η δεξίωση του γάμου θα επέστρεφε πάντα στο κάστρο για να γιορτάσει και να γλεντήσει για ώρες - ακόμη και ημέρες.⁵⁸

Στη μεσαιωνική εποχή, ο γάμος ήταν αρκετά διαφορετικός από σήμερα. Οι γυναίκες δεν είχαν καμία επιλογή ως προς το ποιος θα παντρευτούν και, τις περισσότερες φορές, οι γυναίκες δεν γνώριζαν καν τον άντρα πριν να παντρευτούν. Ωστόσο, οι άνδρες μερικές φορές ήταν σε θέση να επιλέξουν τη νύφη τους. Ο γάμος τότε δεν βασίστηκε στην αγάπη. Οι περισσότεροι γάμοι ήταν πολιτικές ρυθμίσεις. Οι σύζυγοι και οι σύζυγοι ήταν γενικά ξένοι μέχρι που συναντήθηκαν για πρώτη φορά. Εάν η αγάπη ήταν καθόλου εμπλεκόμενη, ήρθε μετά το ζευγάρι είχε παντρευτεί. Ακόμα κι αν η αγάπη δεν εξελίχθηκε μέσω του γάμου, το ζευγάρι ανέπτυξε γενικά μια φιλία κάποιου είδους. Η διευθέτηση του γάμου έγινε από τους γονείς της νύφης και του γαμπρού. Στη μέση ηλικία, τα κορίτσια ήταν συνήθως στην εφηβεία τους όταν παντρεύτηκαν, και τα αγόρια ήταν στα πρώτα της είκοσι χρόνια. Η ρύθμιση του γάμου βασίστηκε στη νομισματική αξία. Η οικογένεια του κοριτσιού που θα παντρευτεί θα έδινε μια προίκα ή δωρεά στο αγόρι που έπρεπε να παντρευτεί. Η προίκα θα παρουσιάζεται στον γαμπρό κατά τη στιγμή του γάμου. Μετά το γάμο, τοποθετήθηκε μια ειδοποίηση γάμου στην πόρτα της εκκλησίας. Η ειδοποίηση τέθηκε για να εξασφαλιστεί ότι δεν υπήρχαν λόγοι για την απαγόρευση του γάμου. Η προκήρυξη δήλωσε ποιος θα ήταν παντρεμένος και αν κάποιος γνώριζε τους λόγους για τους οποίους οι δυο δεν μπορούσαν να παντρευτούν, έπρεπε να παρουσιάσουν τον λόγο. Αν ο λόγος ήταν έγκυρος, ο γάμος θα απαγορευόταν.⁵⁹

Οι γάμοι κατά τη μεσαιωνική εποχή γέννησαν πολλές παραδόσεις που εξακολουθούν να ακολουθούν οι σημερινές νύφες. Η καλοσύνη, η ευγένεια και η αγνότητα ως εικόνα της νύφης ήταν μια σημαντική μεσαιωνική παράδοση. Η μέλλουσα νύφη και ο γαμπρός εμφανίζονταν μπροστά από έναν ιερέα και έκαναν τις επίσημες υποσχέσεις. Στη συνέχεια ανταλλάσσαν δαχτυλίδια και φιλιά, και στη συνέχεια περιμέναν περίπου 40 ημέρες, για να λάβει χώρα στη συνέχεια η γαμήλια τελετή. Οι μεσαιωνικές νύφες φορούσαν συχνά το μπλε χρώμα, το παραδοσιακό χρώμα της αγνότητας, παρά το σημερινό λευκό φόρεμα. Η παραδοσιακή «κυρία των τιμών» εμφανίστηκε στην Αγγλία σαν θεσμός, όταν ο ανώτερος της παράνυμφος

⁵⁸ «Marriage: The Medieval era” στο <http://www.medievaltimes.com>, ημερομηνία πρόσβασης 01/08/2017.

⁵⁹ «Marriage: The Medieval era” στο <http://www.medievaltimes.com>, ημερομηνία πρόσβασης 01/08/2017.

παρακολούθησε κάθε ανάγκη της νύφης την εβδομάδα ή πριν από την ημέρα του γάμου της. Ήταν επίσης υπεύθυνη για τη δημιουργία του μπουκέτου και άλλων διακοσμήσεων γάμου. Την ημέρα του γάμου θα βοηθούσε το φόρεμα της νύφης.⁶⁰

Κατά τη διάρκεια της γιορτής, η νύφη και ο γαμπρός έπιναν καρυκευμένο κρασί από ένα λεπτό ποτήρι. Καθώς πλησίαζαν τα μεσάνυχτα, οι φιλοξενούμενοι προσπαθούσαν να μπουν στο υπνοδωμάτιο των νεονύμφων για να τους φέρουν ένα αναζωογονητικό φίλτρο που ονομαζόταν "Brode's Broth". Οι ιππότες που επέστρεψαν από τις σταυροφορίες εισήγαγαν μεσαιωνική κοινωνία στην παράδοση του νυφικού πέπλου. Το πέπλο ήταν ένα άλλο σύμβολο καθαρότητας και πιστεύεται επίσης ότι προστατεύει τη νύφη από το «κακό μάτι». Καθώς το ζευγάρι έσπευσε στο δωμάτιό τους, οι καλεσμένοι του γάμου ακολουθούσαν και προσπαθούσαν να πάρουν την καλτσοδέτα της νύφης για καλή τύχη. Πριν από αυτή την παράδοση, οι επισκέπτες του γάμου συχνά έσχιζαν τα ρούχα της νύφης προσπαθώντας να αρπάξουν μια χούφτα από το τυχερό πανί. Τα λουλούδια ήταν επίσης σημαντικά σε έναν μεσαιωνικό γάμο. Οι επαναστατικοί σταυροφόροι εισήγαγαν τη μεσαιωνική Ευρώπη σε μια παράδοση Saracen που έφερε ένα στέμμα από άνθη πορτοκαλιάς. Μόνο οι ευγενείς θα μπορούσαν να αντέξουν αυτά τα πολύ ακριβά άνθη.⁶¹

Η ιδιωτικότητα δεν ήταν τόσο κοινή και δεδομένη όσο είναι σήμερα. Τα φτωχά παντρεμένα ζευγάρια σπάνια είχαν τα δικά τους υπνοδωμάτια και τα πλούσια ζευγάρια είχαν υπαλλήλους που έρχονταν από τους θαλάμους τους (συχνά κοιμόταν σε παλέτες στο πάτωμα). Ήταν συνηθισμένο για τις οικογένειες και τους φίλους να φέρνουν το ζευγάρι στο κρεβάτι τους ως τρόπο να υιοθετήσουν το γάμο του ζευγαριού (ακόμα και όταν δεν έμειναν για να παρακολουθήσουν την ολοκλήρωση). Η πρακτική της ύπαρξης μαρτύρων αφορούσε κυρίως τα δικαιώματα ή τα σημαντικά άτομα που χρησιμοποίησαν γάμους για να σχηματίσουν συμμαχίες και στρατηγικά πλεονεκτήματα στον πλούτο και την εξουσία. Σε τέτοιες περιπτώσεις ήταν σημαντικό ότι η συζυγική πράξη σήμαινε μια άθραυστη ένωση. Χωρίς τελειότητα, ο γάμος θα μπορούσε αργότερα να κηρυχθεί άκυρος και το ζεύγος θα μπορούσε να τύχει ακύρωσης. Έτσι οι μάρτυρες θα μπορούσαν να καταθέσουν την εγκυρότητα του γάμου, ειδικά αν κάποιος αργότερα το αμφισβήτησε. Εάν η νύφη έμεινε έγκυος τη

⁶⁰ «Weddings in Castles- Medieval Wedding Traditions» στο <http://www.medieval-castles.net>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

⁶¹ «Weddings in Castles- Medieval Wedding Traditions» στο <http://www.medieval-castles.net>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

νύχτα του γάμου, οι μάρτυρες συνέβαλαν επίσης στην υπεράσπιση της νομιμότητας του κληρονόμου.⁶²

⁶² Love and marriage in Medieval England” στο <http://www.historyextra.com>, ημερομηνία πρόσβασης 07/08/2017.

Επίλογος

Όπως μπορούμε να συμπεράνουμε, ο γάμος στο Μεσαίωνα ήταν κάτι παραπάνω από την απλή ένωση ενός ζευγαριού. Στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα οι γάμοι είχαν στρατηγική, χρησιμοθηρική και πολιτική αρκετές φορές σημασία, καθώς μέσω ενός γάμου απαλείφονταν ανταγωνισμοί, ενώνονταν βασιλεία ή περιουσίες. Σπάνια ένας γάμος τελούταν υπό καθεστώς έρωτα ή έλξης. Στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα βέβαια, οι συνθήκες ήταν τελείως διαφορετικές και ο γάμος τις περισσότερες φορές ήταν ένα μέσο για να φύγει το «ανεπιθύμητο» κορίτσι από τη φτωχή οικογένεια, να καλυφθεί μια τυχαία εγκυμοσύνη ή να αποκατασταθεί η τιμή της κοπέλας. Είναι εντυπωσιακό ωστόσο το γεγονός ότι πολλά από τα μεσαιωνικά γαμήλια έθιμα έχουν διατηρηθεί έως τις μέρες μας. Παρά τις κοινωνικές, πολιτικές και θρησκευτικές ζυμώσεις και ανακατατάξεις, τα τελετουργικά στοιχεία του γάμου διατηρούνται και τελούνται μέχρι και σήμερα. Βέβαια, στις περισσότερες τουλάχιστον περιπτώσεις, ο γάμος τελείται λόγω έρωτα και έλξης, χωρίς τη συγκατάθεση της οικογένειας και αφού υπάρχουν ήδη προγαμιαίες σχέσεις.

Βιβλιογραφία

- Wiesner-Hanks Mery, *Πρώιμη Νεότερη Ευρώπη*, εκδόσεις Ξιφαράς, Αθήνα 2008
- Καραπιδάκης Ν.Ε., *Ιστορία της Μεσαιωνικής Δύσης 5^{ος}-11^{ος} αιώνας*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996
- Cipolla M. Carlo, *Η Ευρώπη πριν από τη βιομηχανική επανάσταση-κοινωνία και οικονομία 1000-1700 μ. Χ*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1988
- Burns E.M., *Ευρωπαϊκή Ιστορία- Ο δυτικός πολιτισμός: Νεότεροι χρόνοι*, εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006
- Yalom Marilyn, *Η ιστορία της συζύγου*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2012
- Yalom Marilyn, *Η ιστορία του γυναικείου στήθους*, εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2006
- Τσαούσης Δημήτρης, *Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στην κοινωνιολογία*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 1995
- Montet Pierre, *Η καθημερινή ζωή στην Αρχαία Αίγυπτο*, μτφρ. Έλλη Αγγέλου, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, 2006
- Flaceliere Robert, *Ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, μτφρ. Αντρέα Καραντώνη, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα, 1995
- Blanck Horst, *Εισαγωγή στην ιδιωτική ζωή των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων*, μτφρ. Αλίκη Μουστάκα, εκδ. Μ.Ι.Ε.Τ.Αθήνα, 2007
- Πετρόπουλος Δημήτρης, «Ο ιδιωτικός βίος των Ελλήνων», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών
- Cyril Mango, *Βυζάντιο- Η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2007
- Tamara Talbot Rice, *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Βυζαντινών*, μτφρ. Φ. Κ. Βόρου, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα, 1993

Ζιάκας Γρηγόριος, *Ιστορία των θρησκευμάτων Β'-Ισλαμ*, εκδ.Π.Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1991

Smith Julia, *Η Ευρώπη μετά τη Ρώμη. Μια πολιτισμική ιστορία 500-1000*, μτφρ. Νίκος Κούτρας, εκδ. Εικοστού πρώτου, Αθήνα, 2008

Shah, N. (2006). *Women, the Koran and International Human Rights Law*. Martinus Nijhoff Publishers.

Esposito John, *What Everyone Needs To Know About Islam*. Oxford Press 2002

Διαδικτυακοί τόποι

www.medievaltimes.com

www.medievalfayre.com

<http://www.christianitytoday.com>

www.exploringbyzantium.gr

www.brown.edu

<http://www.cam.ac.uk>

<http://www.historyextra.com>

<http://www.medieval-castles.net>

